

hogy éppen New Yorkot mutatják be, megörült, hogy színes tv-je van (Goldmark Károly, 1948). Nagyon tetszett neki a város, elsősorban a Centrál Park (Asbóth Sándor, ő készítette a város rendezési tervét is). Még megnézett egy tudományos filmet az úrkutatásról, ismét elcsodálkozott a holdautón (Pávlics Ferenc, kb. 1960), majd még indulás előtt megpróbálta kirakni a Rubik kockát (Rubik Ernő, 1976).

Már semmi nem kötötte le, így elindult sétálni, és mivel a közeljövőben autót kívánt vásárolni, autókat nézegetett. Ezért magához vette automata fényképezőgépét (Mihályi József, 1938), dilemmázott kicsit, hogy a régebbi típusú kontaktlencsét (Dallos József, 1928), vagy lágy anyagú kontaktlencsét (Györffy István, 1959) használja-e?

Az első kocsis, ami megtetszett, egy Ford T-modell volt (Galamb József, 1908), aztán talált egy dízelmotoros BMW-t (Ansits Ferenc, 1983), és megnézett magának egy Chevroletet is, amelynek automata sebesség váltója volt (Biró László, 1932). Még felmerült egy VW bogár is a speciális dizájnjá miatt (Barényi Béla, 1925). Ez annyira tetszett neki, hogy ennek még a karburátorát is megvizsgálta (Csonka János, 1893). De hamar rájött, hogy marad neki a bicikli, hazamenve meg is nézte a pincében, hogy rendben van-e, főleg a dinamója (Jedlik Ányos, 1861), majd ámulatosan nézte a szomszéd ház tetejére leszálló helikoptert (Asbóth Oszkár, 1928). Ezt a tényt azon melegében elmesélte Pulitzer-díjas (Pulitzer József, 1917) újságíró barátjának, akivel egy múzeumban találkozott, ahol éppen bemutatják a fényátesztő üvegbeton feltalálásnak fázisait (Losonczy Áron, 2001) – magát a betont nem tudták megnézni, mivel annak jogi hercehurcái 13 év alatt nem sikerült befejezni.

Mikor végre hazaért, már sötét volt, felkapcsolta, régmódi lévén, még kriptontöltésű lámpáját (Bródy Imre, 1930), megivott egy pohár szódát (Jedlik Ányos, 1940), és mivel megfájdult a feje, keresett egy gyógyszer is, meg is találta a legutóbb Bécsben vásárolt Kalmopyrint (Richter Gedeon, 1912). Az egész nap fáradozásait kipihenendő visszatért a bakelit lemezhez, és feltette a Kodály-módszer vívmányait világszerre elterjesztő (Kodály Zoltán, 1929) Psalmus Hungaricusát.

Még hozzá lehetne tenni:
Furánflex-(Kéménybélés) – Kecskeméthy Géza, 19??
Gore.Tex®-(Teflon® membrán) – Franz Salamon, 1970
Crofon®-Fiber optics – Franz Salamon, 1974 ® Du Pont's registered Trade Mark.

Fővárosi Örmény Klub

2014. május 15. csütörtök 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal
Nyáry Pál terme,
bejárat: Bp. V., Városház u. 7.

Műsor

A magyar tánc évszázadai
– eredeti filmfelvételek
az SA archívumából

Előadó: **Novák Ferenc (Tata)**
koreográfus, rendező, etnográfus

Rendezi: *Józsefvárosi Örmény Önkormányzat*

Támogató: *Az EÖGYKE és a Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok és Zalatna

– az előzmények (1. rész)

Szépanyám és kiterjedt rokonsága Zalatnán szenvedte meg a 166 évvel ezelőtti, máig gyászos emlékeztető időszakot. Családom érintett lévén, különös érdeklődéssel kerestem a választ: „mi történt, miért történt és hogy történhetett?” A zalatnai tragédia magyarázatát felelőtlenség lenne egyszerűen „oláh martalócok” rablási vágyának és vérszomjának, vagy valamiféle eredendő nemzeti ellentétnek tulajdonítani. A teljességre törekvő válasz nem egyszerű, de segíthet megérteni a múlt egy rendkívül érdekes időszakát, amiben elődeink egyidejűleg cselekvő részesek és szenvedő áldozatok voltak.

Itt nem lehet cél a korabeli Erdély történetének teljes körű bemutatása, de kiemelhetők a számunkra fontos mozzanatok és az a kényszerpálya, ami ártatlan polgárok százait terelte könyörtelesen egy tragikus végkifejlet felé. (És itt ne csak a szó szerinti mártír áldozatokra gondoljunk, hanem azokra – a véres eseményekben vétlen, netán éppenséggel az üldözötteket segítő-mentő – „oláhok”-ra is, akikre nemzettársaik bestiális rémtettei máig nem múlóan rásütötték a Káin-bélyeget!)

A XVII–XVIII. század fordulóján, nagyjából akkortájt, amikor a mi Lukácsaink már megtelepedtek Erdélyben, a Habsburgok megszerezték az erdélyi fejedelemséget. A birodalomba történő bekebelezés folyamata a magyar érdekek súlyos sérelmével járt, hiszen az itt állomásoztatott császári csapatok egyaránt felborították a gazdálkodás és a közigazgatás hagyományos

rendjét¹. A bekebelezési folyamat elleni tiltakozás adott tápot a Rákóczi szabadságharcnak, majd annak elbukásával a hangos tiltakozás a nemesi vármegyék kevésbé hatékony szabotázsává vált.

Annak a folyamatnak a során, melyben az új rendszer kialakult Erdélyben, Zalatna környékén (is) óriási erdőségek kerültek kincstári tulajdonba. Ezekben az erdőkben számtalan oláh hegyi falu rejtőzött, melyeknek lakói a Havasalföldről és Moldvából észrevétlenül átszivárogtak a közigazgatás által nehezen ellenőrizhető hegyvidékeken telepedtek le. A havasi oláhság javarészt legeltetésből élt és saját szükségletére senkitől se zavartatva némi fát használtak a végtelen rengetegekből. Ugyanakkor, a kincstári és lakossági igények kielégítésén túlmenően ugyanezek az erdők szolgáltatották az építőanyagot a Zalatna környéki bányákhoz, vízművekhez, zúzómalmokhoz, az üzemi és irodai épületekhez, a munkások lakásaihoz és az aranykohók táplálásához is.² (Köszönet Magyarországon először 1753-ban bányásztak Brennbergbányán, és a szén iránti igény oly meredeken nőtt, hogy

¹ A történelem ironiája, hogy a Habsburgok által ránk erőltetett új rend valójában – történelmileg nézve – fejlettebb lett volna, és ha sikerült volna a „nemzetalkotó” nemességet megnyerni az udvar céljainak elfogadására, akkor a magyar történelem egészen másképp alakult volna.

² Lásd: GYARMATI BÉLA: „Az erzsébetvárosi Lukácsok aranybányái” (a Füzetek 2014. évi márciusi száma)

mányos vadászati, fahasználati, pálinkaméresi jogait a vármegyék és a kincstári uradalmak egyre-másra igyekeztek korlátozni¹¹.

Első ízben 1727-ben a Zalatnától nem messze lévő Abrudbánya tanácsházát foglalták el a felháborodott (román) parasztok, illetve bányászok, akiket csak katonaság bevetésével¹² lehetett „lecsillapítani”. Kicsivel később, 1730-ban Torockó környékén „a rendetlenkedő tömeg” tehetetlen dühében az ottani vasbányák műveit pusztította el. (Abrudbánya 20, Torockó 50 kilométerre fekszik Zalatnától!)

1759-ben az egyre súlyosbodó sorsukkal elégedetlen Zalatna környéki jobbágyok felirattal folyamodtak az Uralkodóhoz: a jobbágyok – vallási köntös leple alatt – feudális terheiken szerettek volna könnyíteni, illetve szerették volna korábbi, kétes eredetű előjogait visszaszerezni. A Lukácsok miatt számunkra különösen érdekes, hogy a Vulkoj völgyében lakókról a XIX. század közepén ezt írta egy beszámoló¹³: „Most oláh nép lakja e völgyet; de oly oláh nép, mely azt igényli, mikép neki a régi magyar királyoktól kiváltságai vannak, minthogy eleiket, kik szászok lehetének, tán Gejza király hívta be bányászni. A nép elveszté nyelvét, beleolvadt egy más nemzetbe, mely e hegyeket lakja; de kiváltságait egész napjainkig lehozta. Utolsó években felszólítottak az adomány oklevél előmutatására; de senki sem tudja hol van: s kiváltságuk veszélyben fo-

¹¹ A helyzetet jól tükrözi II. József figyelmeztetése, melyet erdélyi látogatása végén intézett a főkormányzók, a kincstár és a főhadparancsnokság tagjaihoz: „Isten önökkel uraim! Teljesítsék becsületesen kötelességüket és hagyjanak fel mindenféle chicane-nal (szekatúrával)!”

¹² 1848 előtt nem létezett rendőrség, a közrend védelmére csak a katonaságot lehetett bevetni.

¹³ KÓVÁRI KÁSZLÓ: „Erdély földje ritkaságai”, Kolozsvár, 1853

rog.” E sorok is lappangó társadalmi feszültségekről – és azoknak holmi egykori kiváltságlevélre támaszkodó feudális feloldási kísérletéről árulkodnak. A panaszos Zalatna környéki jobbágyok kérése azonban nem talált meghallgatásra. Az elutasítás hatására kezdett mozgolódásukat 1761-ben fegyveres katonaság verte le.¹⁴

1782-ben ismét kiéleződtek az ellentétek. E konfliktus kibukkanásában érdekes módon érintettek voltak az örmények is, amennyiben a „korcsmáltatási jog”-ot haszonbérben bíró örmények¹⁵ Topánfalván összeütközésbe kerültek a hagyományos italméresi jogukhoz ragaszkodó (román) paraszttal. Ekkor bukkant fel Horea, aki a parasztok képviselőjében petícióval fordult az Uralkodóhoz. Hiába adott azonban igazat az Uralkodó a parasztnak, a vármegye nem volt hajlandó figyelembe venni a nagyfejedelmi leiratot. A Török Birodalom még mindig megszállva tartotta az egykori Magyar Királyság egy részét, ezért Erdély déli és keleti határának védelme érdekében II. József meghirdette a katonai közigazgatású határőrvidék ugyanolyan megszervezését, mint amilyent a Királyság déli határán már sikerrel létrehozta.¹⁶ Az ehhez szükséges létszámot az Uralkodó azzal gondolta biztosítani, hogy a katonai szolgálatra önként jelent-

¹⁴ A közrendet biztosítására akkor még csak katonaság volt alkalmazható, amit az egyes erődített városok laktanyáiból esetenként vezényeltek a lázongások helyszínére.

¹⁵ Mind az örmények a korcsmáltatási, mind a jobbágyok a szabad pálinkafőzési privilégiumukhoz joggal ragaszkodtak: nem az ő bűnük volt, hogy előjogait más-más uralkodók egymástól függetlenül és egymást kizáróan (összevissza) adományozták.

¹⁶ A déli határőrvidék megszervezése olyan etnikai változásokat véglegesített, amik a II. világháborúig meghatározták a környék sorsát.

kező jobbágyoknak a feudális terhek alól való mentesítést ígért. Az uralkodó a magyar és az erdélyi törvényeket megsértve, a jobbágytartó nemesség feje fölött átnyúlva rendelkezett a magyar nemesség jobbágyaival! Az érvényes magyar törvényekre hivatkozva a nemesi vármegyék elszabotálták az uralkodó rendeletének a kihirdetését, de a hírek így is hamar eljutottak a jobbágysághoz, aminek a következményeképpen hamar elterjedt az a hiedelem, hogy a „jó király szabadságot ígért, de az urak meg akarják akadályozni!” A földesúri kizsákmányolás alól menekvő, magát inkább hadiszolgálatra szánt parasztság és a létalapját jelentő jobbágmunka elvesztését féltő nemesség összecsapása 1784-ben nagy erővel lobbant fel.¹⁷ Kis túlzással azt mondhatnánk, hogy Erdélyben 250 év múltán megismétlődött a magyarországi Dózsa-féle parasztfelkelés! Egy óriási különbség azonban nyilvánvaló: míg Dózsaék összecsapásában magyar

¹⁷ A Hora-Kloska-féle parasztfelkelést részletesen és közérthetően írja le egyebek közt például JANCSÓ BENEDEK „Erdély története” (Budapest, 1923) című munkája, vagy HORVÁTH MIHÁLY: „Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben” (Ráth Mór, 1871)

parasztok lázadtak a magyar urak ellen (tehát a szociális jelleg nyilvánvaló volt), addig a „Hóra-Kloska” felkelésben román parasztság csapott össze a magyar földesurakkal, így a konfliktust könnyű volt szociális helyett nemzeti indíttatásúnak magyarázni.

A kastélyokat gyűjtogató, magyar nemeseket gyilkoló „oláh martalócok” elleni fegyveres küzdelemben előbb az önvédelmet szervező magyar nemesség, majd ezek kudarca után őket támogatva a császári katonaság csapott össze a felkelőkkel. A több hónapos küzdelem hullámzó eredményekkel járt. 1784. november 2-án magát Horeát is elfogták a bucsumiak¹⁸ és a zalatnai katonaság segítségét kérték, de mire a katonák megérkeztek, a felkelővezért már kiszabadították a hívei. 1784. november 25-én a fellázadt parasztok Abrudbányán és Zalatnán is megtámadták az aranybányákat¹⁹.

(Folytatjuk)

¹⁸ Emlékezzünk arra, hogy Bucsumban volt az a Péter Pál aranybánya, amit egymás után az erzsébetvárosi Lukács családnak több tagja is birtokolt!

¹⁹ Az aranybányákat két dolog tette célponttá: az elrabolható nemesfém és az elpusztítható kincstári vagyon.

Bálintné Kovács Júlia

Gondolatok a gyulai Ladics házról, és a városban lakóvalós, vagy csak feltételezett örményekről (1. rész)

Néhány héttel ezelőtt újra Gyulán járunk, és természetesen a Ladics házat is meglátogattuk.

A „múzeumőrt” helyettesítő tanár, tudván, hogy Erdélyből érkezünk, rögtön mondta is, hogy a Ladics ház lakói

tulajdonképpen főként erdélyi örmények voltak. A falon függő „családfán” olvasható is a Csaszusz vezetéknev, a Csaszusz Ödön névre emlékszem például...

Szívesen eljátszom a gondolattal, mi mindenre derülne fény, ha pályázna va-